

Зорица Никитовић (Бањалука)

Српскословенска сложеница у функцији стилске фигуре¹

Кључне речи:

сложеница, српскословенски
језик, високи стил, метафора,
антономазија, епитет.

У раду се на изабраном корпусу, на одломцима из Доментијановог „Житија Светог Саве“ и „Живота краља и архиепископа српских“ Данила II, приказују сложенице у функцији стилских фигура: метафоре, антономазије и епитета.

Сложенице су, како се то у литератури истиче, одлика високог стила црквенословенског језика (Цейтлин 1977: 186).² „Виши стил је затворен систем, унифициран у црквенословенском као целини што је условљено тиме што се њиме пишу богослужбена дјела преведена још у црквенословенској епоси, а чији статус,

имајући у виду хришћански однос према књизи, не допушта одступање од предлошка“ (Грковић-Мејџор 2007а: 255). Виши стил је далек од свакодневног изражавања и разговорне лексике, то је стил „књишки и учен, близак литургијском и неприступачан за непросвијећене“ (Мулић 1975: 57).³ Функционалностилска раслојеност

- 1) Овај рад је настао на темељу истраживања рађеног у оквиру докторске дисертације *Сложенице у оригиналним српскословенским гјелима сакралној карактеру*.
- 2) Свака шеснаеста ријеч у старословенском језику јесте сложеница, што говори о томе да оне чине једну од карактеристичних особености лексичког система старословенског језика. Исп: Цейтлин 1977: 186; Љвов 1976; Грковић-Мејџор 2007, итд.
- 3) Када проучаваоци високог стила кажу да се из високог стила изгоне изрази уобичајени у свакодневној говорној пракси, „све оно што би на читаоца могло оставити утисак појединачне, конкретне ситуације“ (Мулић 1975: 57), мислим да ту није у питању акценат на утиску појединачне ситуације већ сам начин изражавања, и лексика која је у складу са захтјевима поетике. Ни у савременом књижевном дјелу, у поезији, нема

српскословенског језика условљена тематиком текста највише се огледа на два језичка нивоа: лексичком и синтаксичком. Лексичка диференцијација најбоље се манифестује у употреби различитих лексичких средстава – у вишем стилу то су лексичка средства књишког карактера, међу којима сложенице заузимају најважније мјесто.

Сложене лексеме настајале су како из потреба номинације тако и из стилских разлога.⁴ Њихова егзистенција условљена је захтјевима жанра, те је избор композиција из постојећег регистра лексичких средстава један од начина обликовања високог стила. Функција сложеница стога се може пратити на равни стилских фигура. Када са те тачке гледишта посматрамо сложене лексеме, утврдићемо да су својом семантиком незамјенљиве у структури дјела, да доприносе богатству и поетичности израза. С друге стране, тврдњом да су биле продуктивне у стилу названом *илеџенија словес* ништа није речено о њиховој функционалности.

Плетеније словес је карактеристично за оне књижевне врсте које због свог садржаја захтијевају изражавање у тзв. високом стилу, а то су житија, похвале и црквене проповиједи – хомилије. Проучавајући високи стил житија српске средњовјековне књижевности, М. Мулић каже:

„Смисао је свих поменутих средстава да се *свакодневно* прикаже као *необично*, *познати* – као нешто чему је потребно објашњење па према томе свакидашње и познато приказује се као узвишено и неприступачно сваком.“ (Мулић 1975: 57). У студији *„Српски извори илеџенија словес“* аутор проучава начин изражавања, стилске фигуре: обилно употребљавање синонима, низање синонимичних поређења, низање синонимичних скупова ријечи везаних у парове а блиских по значењу као стилска средства чија се стилска функција своди на појачавање експресивности израза и апстраховање. Посебно мјесто у томе заузимају Доментијан, Теодосије и аутори Даниловог зборника, који пружају „класичне примјере *илеџенија словес* којему је задатак да истакне важност онога о чему говори текст.“ (Мулић 1975: 65). Фигуре које граде наведени стилски манир јесу: хомојотолеут, полиптота, хомојоптот итд. „Сами атрибути с којима се овдје сусрећемо тј. ‘доброглагољиви’, ‘благосрдни’, ‘многопресвијетли’, ‘много-разумни’, ‘богоугодни’, ‘богољубазни’, ‘златозарни’ – нису друго већ калкови начињени по грчком узору: сви они одговарају грчким сложеницама истог значења којег су и славенске: *εὐφημος, εὐθυμος, εὐφρων, πολύβουλος, πολύφρων, θεοφίλης, χρυσόφλης, χρυσοφειγής* итд. Ти атрибути

израза уобичајних за свакодневне разговорне ситуације, већ је то језик умјетнички, поетизован, естетизован у циљу да понесе „више“ духовне садржаје. Како И. Грицкат једноставно закључује „ствари су се делиле на лакше и теже описиве“ (Грицкат 1984–85: 17).

4) М. Н. Сперански је на корпусу четири рускословенска споменика 15–16. вијека анализирао сложенице, издвојио продуктивне основе за сваки споменик и илустровао стилску функцију сложених придјева (*украшенный стил*) и њихове стилске особености компарирајући споменике међусобно (Сперанский 1960: 160–197). Значајан је рад С. А. Аверине у коме се, поред прегледа односа грчких корелата и словенских сложеница који је већ дала Цејтлин, даје и морфемско-структурна анализа и лексичко-семантички однос основа, те стилистичка анализа сложеница *медоточный* и *светозарный* (Аверина 1991: 155–163).

служе у једнакој мјери апстрахирању конкретних објеката који се наводе у тексту, као што и својим ученим обликом и потенцирањем суперлативне квалifikације (cf. „многoпресвијетло лице“) – помажу постизању експресивности изрза. Томе, разумије се, помаже и анафоричко понављање предиката као и перифразе, на примјер: „незаблoудньи поутн кже кь ннштннць и длoлoмштньиць бoгooгoдньагo дѣланны“ и друге које у низу сачињавају симетричне реченице“ (Мулић 1975: 66–67). „Да би постигли што јаче апстрахирање и већу експресивност, писци оног времена који пут повезују ријечи и појмове у (за наше схваћање) неочекиване склопове и творбе, било да имамо посла са скуповима ријечи, било са сложеницама“ (Мулић 1975: 65).

Од ове оцјене много је прецизнија оцјена М. Богдановића који не губи из вида смисао и крајњи циљ таквог начина изражавања: „Апстраховању служи и сама реторична заплетеност изрза у слагању речи (сложеница и калкова) и у конструкцији реченица и периода. Својом тежином и загонетношћу, стил „плетенија словес“ (плетења речи или речима) нагони средњовековног читаоца на интензивну умну делатност, изазивајући дубоке емоције у доживљају сакралних суштина иза напрегнутога, необичног изрза“ (Богдановић 1991: 53–54). Такође, М. Мулић, истичући стилску функцију сложеница и других ријечи и скупова ријечи, истовремено маргинализује њихову семантичку функцију. Љ. Јухас-Георгијевска указује управо на ту значењску страну квалifikатива, значењску самим тим што настаје под утицајем контекста. Атрибути имају функцију квалifikатива и могу испољавати различите тачке гледишта (пишчеве и

тачке гледишта извјесних јунака, Немањине нпр. у „чедо моје душељубно“), док је у неким примјерима „евидентно присуство повишене емоционалности код детерминисања јунака: чудоносни и богосветли пак кир Сава.“ Разматрање о квалifikативима ауторка завршава запажањем (које даље не разрађује) да је посебно занимљиво истраживање квалifikатива у којима се појављују сложеннице различитог типа (Јухас-Георгијевска 2001: XLIII–LIII).

Циљ овог истраживања јесте да на изабраном корпусу оригиналних српскословенских књижевних дјела сакралног карактера (в. Извори), која су писана овим функционалним стилем, сложеницу прикаже у функцији стилске фигуре. Да бисмо установили каква је стилска функција сложеннице, из грађе су издвојени шири контексти унутар којих се сложеница семантички реализује. Изабрани су примјери тропа које у досадашњим стилистичким истраживањима старе књижевности нису посебно истицани, као што су метафора и антономазија.

1. Метафора

Постоји неколико типова језичке метафоре. Прва језичка форма у којој се остварује метафора јесте копулативна конструкција односно предикативна метафора. У примјерима које наводим копула није формално изражена али се подразумева (Ковачевић 1999: 21). Метафором која је у синтаксичкој функцији предикатива врши се карактеризација субјекта. Овај тип метафоре чест је код Доментијана, независно од тога да ли су сложеннице или неке друге лексеме носиоци метафоричности.

1) ...оѡба гражданна вѡшнаго кѡсалѡма
и свѣтнаѣ богозрачѣнѣн богомыслѣнѣма
отѣма прозрѣвѣша боудуѣща благаа и
некончаемоѣ житѣе д98

„Обојица грађани Вишњег
Јерусалима и богозрачна светила,
који су богомисаоним очима
прозрели будућа добра и вечни
живот.“⁵

...оѡба острѣн стрѣлѣ хрнстовн боголюбѣмѣ
нзбоуѣренѣ и светыиѣ доухомѣ оплѣченѣ
всѣхъ вѣрныхъ срьдѣца благочѣстѣемѣ
пронзѣшѣн д96

„Обојица *ошѣре стѣреле Христѡве,*
изошѣрене доѡлоубѣем и
уѣерене Свѣтим Духом, које су
побожношћу проболе срца свих
верних.“

...оѡба свѣтлодоушѣна и равнообразна
свѣтланѣка рѣкамн слѣзнамн
вѣскрѣнѣвѣша свѣтыѣ молѣтѣвы
вѣзлетѣста кѣ любѣтелю своѣмоу хрнстоу
д100

„Обојица *свѣтлодоушни и једнаки*
свѣтилѣници, који су рекама
суза окрилатили свѣте молитве
и узлетели ка своѣмѣ љубѣтелю
Хрсту.“

2) Други тип метафоре јесте апози-
тивна метафора у којој укидањем копуле
предикатив добија синтаксички статус
апозиције.

сѣ благочѣстѣивѣн носѣ вѣ срьдѣцѣ
своѣмѣ сѣкровѣиѣ многоцѣнѣнаго вѣнсѣра
хрнста да28

„Овај благочастиви носио је у срцу
своѣмѣ ризѣницу *мноѡиѣеѣноѡа*
дисѣра Христа.“

3) У трећем типу поредбена конст-
рукција сведена је само на метафоричку ријеч
и има статус лексичке метафоре.

отѣ нѣгоже прозѣкоше доброхвалѣныѣ
и многоразѣнѣныѣ вѣтѣвн, та
ко цѣвѣтн добровѡнѣнн испѣштрѣнн
доухомѣ свѣтынѣмѣ предѣвѣна вѣдѣнѣна
исплѣнѣнн вѣсѣмѣ зрѣнѣнѣмѣ. трѣнѣ бо
соуѣсѣ сынн кѣмоу прѣвоѣ вѣдославѣ
кралѣ, вѣторѣн вѣдославѣ кралѣ и
трѣтѣн вѣлѣкѣн сѣ кралѣ оуѣрошѣ да4.
„од кога изѣникоше *доброхвалѣне*
и мноѡразѣнѣне ѣране, као
добромирѣсѣнн цѣвѣтоѣе,
украшѣнн и испуѣнн Духом
свѣтим, предѣвѣнн призѡри за свѣ
који глѣдају. Јер три су ѣгоѣѣ
сѣна: прѣво кралѣ Радослав, друго
кралѣ Владѣслав, и трѣѣи овај
вѣлѣки кралѣ Урош.“

нѣ рѣцѣн, нѣ лѣстѣн сѣ. сѣ оуѣбо
малѡвѣрѣмѣнѣноу пѣншѣоу сѣдрѣжѣнн
насалѣждаѣ гѣрѣтѣнѣ свѡн да17
„Не рѣци и не вѣрај сѣ. Еѣво дрѣиш
малѡвѣремену храну (вѣлѣст),
наслађујуѣи гѣрѣло своѣе...“

доушѣоу же оуѣмѣрѣшѣше боѣорѣзоуѣмѣмѣ
мѣдѣотѣчѣнѣнѣхъ глаголѣ вѣнѣнѣмѣмѣ
д102

„душу облиѣѣашѣ *боѡорѣзумѣмѣмѣ*
слушаѣња мѣдѣотѣчѣнѣнѣхъ ријѣчи.“

- 5) Превод на савремени српски језик дат је за примјере у којима се функција сложенице илуструје мало ширим контекстом. Код набрајања стилских фигура, тамо гдје превод одговара српскословенском значењу лексеме, превод се не наводи.

2. Антономазија

Анономазија (као и метафора и метонимија и синегдоха) спада у фигуре супституције. У антици се под анономазијом подразумевјавала само замјена личног имена неким супстантивом или перифразом у којима је наглашено битно карактеристично обиљежје носиоца датог имена. Значење анономазије временом се проширило тако да се данас анономазија дефинише као „употреба личног имена намјесто и у значењу заједничког, као и употреба заједничког имена или перифразе намјесто и у вриједности личног имена“ (Ковачевић 1999: 77). Што се тиче средњовјековне хагиографске литературе, примјери одговарају значењу које је анономазија развила у антици. Нарочито је заступљена код Доментијана. При томе можемо разликовати више типова:

1) Тип у коме се употреба заједничког имена у функцији личног имена изражава само именицом:

БОГОВИДЬЦЬ (Моїсије); ОБА БОГОЛЮ
БЬЦА (Свети Сава и Симеон) 966;
БОГОНОСЬЦЬ (Св. Сава) д92; БОГОУТЬЦЬ
(Давид) д72; БОГОПРИМЬЦЬ (Симеон)
д138; СВЕТОГОРЬЦЬ (Свети Сава) д102.

Експресивност израза у следећим примјерима постигнута је низањем антономазија са истом другом основом или истим суфиксима:

БОГОНОСЬЦЬ И БОГОЛЮБЬЦЬ И ХРИСТОЛЮБЬЦЬ
(Св Сава), д122;
БОГОЛЮБЬЦЬ И ТРОУДОЛЮБЬЦЬ (Св Сава)
д124;
ТАННОПРОВІДЬЦЬ (Бог) д124 СВЕТОПІВЦЬЦЬ
(Давид) д124.

2) Чешће се међутим антономазија изражава перифразом у којој уз именицу стоје и квалитетиви:

– НЕБЕСЬНИЙ БЛАГОДАТЕЛЬ ДИРА СТРОНТЕЛЬ
Д164; „небесни добротвор, творац
свијета“

— БОГОЗВАННИКЪ СВЕТЫ БОГОЛЮБИВЫ И
БОГОУСТНЫВЫ СЫПРѢСТОЛНИКЪ (Св. Сава)
Д174;

– БЛАГОВѢРНЫЙ БОГОЛЮБЕЦЬ (Св. Сава)
Д120;

– СВЕТЫН БОГОЛЮБЬЦЬ (Свети Сава)
Д120;

– ОБА СОУПРЯГА СВѢТОНОСНА БОГОНОСЦА
(Свети Сава и Симеон) д218; „оба
друга свјетлоносна богоносца“

— ОБА БОГОНОСНА СОУПРУГА СЪВРЪСТНИКА
СВѢТОНОСНЫХЪ АГЪЕЛЪ (Свети Сава и
Симеон) д68 „оба богоносна друга,
вршѣящи светлоноснихъ анѣла“

— ШТЕДРЬ ДОУШЕЛЮБЬЦЬ (Господ) да29;

– БОГОГЛАСНЫ И БОГОДЫСНЫ КРЯДНІІ,
БОГОГЛАСНЫІ ЦВѢТНИЦІ, СВѢТЛОДУШНА И
РАВНООБРАЗНА СВѢТЛНИКА ОБА (СВЕТИ
САВА И СИМЕОН) ДІОІ; „БОГО-
ГЛАСНИ И БОГОМИСЛЕНИ КОРМИЛАРИ,
БОГОГЛАСНЕ ТРУБЕ, СВѢТЛОДУШНА И
РАВНООБРАЗНА СВЕТИЛНИКА ОБА“

– БОЖЬСТВЫНЫМЪ ЖЕ ЦРЬКВАМЪ
МНОГОСВѢТЛАГО СВѢТІЛЬНИКА (Стефан
краль) да28;

— прїдн подобе се ономоу чловѣколю
бнѣмъ пастырѣ (Христос) дбо;
„дођи, уподобљавајући се Ономе
човјеколюбивом пастиру“

— ВЪЗВРАТНИ ЖЕ СЕ КЪ ЕДИНОМЫСЛЕННИКА
И БОГОНОСНИКА СЪПРОУГОМА И
ЕДИНОДУШНИКА СЪПОДВИЖНИКОМА
(Свети Сава и Симеон) д104 „вра-
тимо се ка једномисленим и бого-
носним друговима и једнодушним
саподвижницима“.

3) На основу примјера из претходне групе може се закључити да границе између фигура нису тако оштре па и код антономазије као и код других фигура постоје подручја интерференције тј. укрштања двију или више фигура (Ковачевић 1999: 90). Најчешће је то укрштање са метафором а блиска јој је и перифраза самим тим што су значењска имена која се превode у функционална исказана перифразом. Овакво именовање је увијек мотивисано јер се изабраним лексемама истиче примарна особина датог лика. „Писац заправо, дати лик свјесно тако именује јер је он за њега битан првенствено кроз дату особину.“ Пошто су овакве антономазије готово искључиво везане за поетски језик, по свом значењу оне су најближе метафорама (Ковачевић 1999: 89). На примјер:

ЗЕМЉАНЫ АГЪГЕЛЪ И НЕБЕСЪНЫ ЖИТЕЉЪ
ПЛАНА ОУСТА НИДЪ ОТЪЧА СЛОВА І СЫНОВЪНА
СВЕТЫМЪ ДОУХОМЪ ВЕСЕЛЕ ВСЪХЪ ТРОУБА
БОГОГЛАСНА СВЕТЫМЪ ДОУХОМЪ ПОЗЛАЩЕНА
НА ВЪСТОЦЪ БОГОМЪ ВЪЗДВИЖЕНА Д206
„Земаљски анђео и небески житељ,
имајући пуна уста Очеве речи и
Синовије, Светим Духом све је
веселио, труба богогласна, Светим
Духом позлаћена, на истоку Богом
подигнута.“

4) У следећим примјерима поред антономазије остаје лично име:

БЛАГОДАВЪЦЪ ХРИСТОСЪ Д64, БОГОВИДНОМОУ
НАКОВУ Д62, БОГОЛЪПНЫ ОТЬЦЪ
НАШЪ КУРЪ САВА Д138, БОГОЛЮБЪЦЪ
ХРИСТОНДЕННТИ КУРЪ САВА Д110,

СВЕТОПЪВЦА ДАВИДА Д64, СВЕТОДАТЕЉЪ
ТВОИ ХРИСТОСЪ Д58.

3. Функционалностилска улога сложених придјева

Функција текста одређује лексичка средства која се у њему користе. Одавно је запажено да су атрибути изражајна средства високе експресивне вриједности и да су инкорпорирани у стил плетеније словес. У корпусу сложеница српскословенских књижевних споменика сакралног карактера придјеви су најзаступљенија врста ријечи. Значајно је установити које лексеме поближе одређују, пошто је претпоставка да је број лексема на који се придјеви односе ограничен већ самом темом жанра, односно тематиком средњовјековне књижевности у цјелини.

Одговор на питање откуда толика продуктивност придјева може се тражити на функционалностилској равни. У књижевном стилу чести су улози епитета.⁶ Осим тога, ознаке су квалификације појма уз који стоје а квалификација је неопходан елемент етичке квалификације. Друга класификација урађена је с аспекта стилске функције атрибута – у зависности од тога да ли имају или не функцију епитета, посебно сталног епитета.

С обзиром на семантички однос који успостављају придјев и именица коју одређује може се констатовати да постоје четири типа семантичке везе.

1) Синтагматски односи код којих постоји чврста семантичка условљеност придјева именицом јер је семантика придјева проистекла из својстава и особина

6) О композитама у функцији епитета, у функцији *украшающего средства* (*epitheta ornantia*) в. Сперанский 1960: 192–197.

именице коју одређују, те уз ове придјеве могу стајати само те, тачно одређене именице. У овој групи до изражаја не може доћи произвољност и пјесничка слобода аутора. Ту спадају сви придјеви догматског карактера настали у богословском дискурсу: *ѣднносоушънаа тронца, чловѣколюбивыи богъ, ѣднньство трнсъставноѣ, вьсемошътныи богъ, чѣтвородньевъныи лазарь*. Ове синтагме имају дугу традицију вишевијековне употребе.

2) Група придјева чија је синтагматска веза с именицом нешто лабавија, али и даље задата семантиком именице. Семантика придјева претпоставља појам на који се односи. И ови придјиви су настали у богословском или књижевном дискурсу. На пример, *вѣседогын богъ ѿ вѣселоукавынъ* *дѣво* – овде не може доћи до супституције појмова *вѣседогынъ* са *вѣселоукавынъ*. У ову групу би се могле убројати и оне сложене које су функционалне у културном коду остваривања и одређеног хијерархијског поштовања у црквеним или монашким круговима: *вѣсвѣтѣишнынъ*, *вѣсѣѣстьнынъ*, *вѣсѣвѣштєнынъ*.

3) Трећу групу чине придјиви који су примарно били везани за једну лексему а који могу одређивати и друге појмове. При томе задржавају конотативно значење првотне лексеме коју су одређивали: *ЫСЭКАЛЫН КОҖ* > *ЫСЭКАЛЫН ОҖЫМ*.

4) Семантичка веза између два појма је слаба. Придјев може да детерминише било коју именицу из семантичког поља духовне лексике односно лексема које потенцијално могу бити употребљене у задатим категоријама високог стила. На примјер: когаразоуџнын – монахъ, сава, чръньць, оуѣнникъ, зѣра, свѣтителъ ннкола, расоуж денникъ, оуѣнникъ, доуша. Ова група придјева је најбројнија.

Корпус имица које су одређене при-
дјевом, као што анализа показује, није
произвољан и теоријски неограничен,
и он је задат и ограничен садржајем и
сакралном семантиком високог стила.
Тешко би се код Доментијана, на примјер,
могао наћи примјер именице која нема
уз себе придјев. Као да њиховом стал-
ном употребом писац настоји што више
објаснити путеве ка Богу па и сваки ква-
лификатив битно доприноси спознању
светитеља, његовог богоугодног живота,
уског и трновитог пута којим иде на путу
према Господу. Сама материја описа, а то
је духовна стварност, тешко је описива
и апстрактна, па је једини могући начин
њеног познања разумом преко ријечи
употребом што више квалификација.
Дуготрајни процеси боготражитељства
и богопознања тешко се могу преносити
једнозначном лексиком, то је стварност
која се спознаје срцем а не умом и уз дје-
ловање божанске благодати. Стога и лек-
сика којом су означени такви процеси у
подвижнику, потоњем светитељу, лексика
је која може да понесе дубоке сакралне
суштине и изрази их богатом метафори-
ком простране денотације.

У корпусу који је предмет анализе више придева има функцију *eйиѣтѣа* од којих су неки честом употребом добили статус сталних епитета. Најзаступљенији су ипак епитети који нису чести у употреби и немају функцију сталних, док у корпусу постоје и придјеви који нису у функцији епитета, који су настали трансформацијом инструменталне синтагме: *богосъвѣтное и богомысльное прошеніе д196 „Богом савѣтовану и Богомисаону молбу“*.

Као стални епитети реализују се при-
дјеви у сљедећим синтагмама:

БЛАГОЧЪСТНИВЫН И ХРИСТОЛЮБНЫН ЦАРИ
Да27; БЛАГОЧЪСТНИВАЯ И ХРИСТОЛЮБНАЯ

Више придјева⁷ често одређују само један појам, што је уствари *кумулација ејиџиџа*. Најчешће се ради о два или три атрибута који могу имати функцију синонима:

Понављање одређених основа у више сложеница доводи до образовања различитих стилских фигура а тиме и експресивности већих језичких јединица од синтагме. Сљедећи примјер је илустрација стилизованости и одмјерености у употреби основе *bog-* на нивоу мањег текста.

7) Кумулација именица: БЛАГЫН ЧЛОВЕКОЉУБЕЋЕ И ДОУШЕЉУБЕЋЕ Д12; ПОДОТВОРЉА И ЛУРОТОУЉА СНАЈЕОНА Д136 у функцији је антономазије

„И раширивши љубавна срца
раније натопљена боголепним
његовим учењем, и заслањена
богоречитим његовим јези-
ком, течаху у сретање издавна
жељеноме, богосветлој зраци
која од истинитог сунца иде, и
славују богогласног јеванђелског
учења, који је неуморним умом
и недремљивим очима испрва
објавио њима божанствену радост
неизрециве благодати.“

СІН ЖЕ СВЕТИ ЮНОША КЪ БОГОУ ВІНОУ
ВЪПІАШЕ БЛАГОДАВШОМОУ ЕМОУ РЕКЪ
БЛАГОДАРЪ ТЕ БЛАГОДѢТЕЛЮ МОН ДЗ8
„Овај свети младић увек
вапијаше Богу који му је добро
дао, рекавши: Благодарим Те
добротвору мој...“

Поред естетичке функције, сложеница у општем лексичком систему српског средњег вијека има и своју етичку, сакралну функцију. „За разлику од западне схоластике која је тежила да хришћанске догме преведе на рационални, логички јасан језик философије, византијски мистичари сматрали су да је суштина божанског бића несазнатљива и неизрецива, да је то светлост недоступна разуму, до које

се може допрети само у мистичком доживљају, у тренуцима највише екстазе, када се губи способност за јасне речи, када се дубина доживљаја може изразити само у неом дивљењу, у ћутању пред неискazивим, у „исихији“ (Деретић 1997: 121). Средњовјековни сакрални језик стога је специфичан језик који до краја не подлијеже научним критеријумима већ је омеђен својим међама. Ријеч благообразна стално је на трагу новог, језичког уобличења суштства. И увијек нађе неки нови облик, изнова украшене

и осмишљене основе које граде стилску фигуру и доприносе красоти исказа, али које и даље скривају суштину вантјелесног живљења Духа. Овоме доприноси богатство синонима, чија је функција стереотипност израза а, с друге, доприноси његовој напетости. Метафоре, таутологије, етимологије, кумулације, епитети... имали су функцију да у људској, ограниченој мјери, примакну човјека познању Истине. Колико је то преко ријечи могуће.

241

summary

Σ [ZORITSA NIKITOVICH]
Compounds functioning as stylistic devices

The paper has been presenting compounds functioning as stylistic devices, such as metaphors, antonomasia and epithets, based on a selected corpus, which consists of excerpts from *The Life of St. Sava* and *Lives of Serbian Kings and Archbishops* by Danilo II. In order to establish their stylistic function, wider contexts, within which compounds are being semantically realized, have been selected out of the corpus. The tropes selected are those which, until now, have not been particularly emphasized in stylistic research of the old literature, namely metaphor and antonomasia. The hypothesis of the paper has been that, besides their esthetic function, compounds in the general lexical system of the Serbian language of the Middle Ages, have their own semantic, sacral function, with which they “impel the medieval reader into an intensive mental activity, thus provoking deep emotions when experiencing the sacral essence behind an intensified, unordinary expression”.

Извори:

да: Arhiepiskop Danilo 1972: **Arhiepiskop Danilo i drugi. Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih.** London: Variorum Reprints (према: *Животи краљева и архиепископа српских*, написао Архиепископ Данило и други, на свијет издао Ђура Даничић, у Загребу 1866). – 386 с.

Стил 2011

д: Јухас-Георгијевска – Јовановић 2001: **Јухас-Георгијевска, Љиљана. Доменџијан, Жийије Свештој Саве** (предговор и превод Љиљана Јухас-Георгијевска, издање на српскословенском). – Београд: Нолит. – 508 с.

Литература:

а) посебна издања (монографије, књиге и сл.)

242

- Аверинцев 1982: **Сергејевич Аверницева, Сергеј**. Поетика рановизантијске књижевности, Београд: Српска књижевна задруга. – 355 с.
- Богдановић 1991: **Богдановић, Димитрије**. Стара српска књижевност, Историја српске књижевности, књ. 1, Београд: Досије и Научна књига. – 271 с.
- Верещагин 1997: **Верещагин, Е. М.** История возникновения древнего обеславянского литературного языка, Переводческая деятельность Кирилла и Мефодия и их учеников. – Москва: Мартис. 315 с.
- Грковић-Мејдор 2007: **Грковић-Мејдор, Јасмина**. Списи из историјске лингвистике. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Деретић 1997: **Деретић, Јован**. Поетика српске књижевности. – Београд: Филип Вишњић. – 420 с.
- Ковачевић 2000: **Ковачевић, Милош**. Стилистика и граматика стилских фигура. – Београд: Кантакузин. – 388 с.
- Mulić 1975: **Mulić, Malik**. Srpski izvori „Pletenija sloves“. – Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti BiH. Djela, knj. 1., Odjeljenje za književnost i umjetnost, knj. 2. 99 с.
- Rečnik knj. termina 1992: **Rečnik književnih termina**. – Beograd: Institut za književnost i umetnost. Nolit.
- Трифуновић 1990: **Трифуновић, Ђорђе**. Азбучник српских средњовековних књижевних појмова. – Београд: Нолит. – 388 с.
- Цейтлин 1977: **Цейтлин, Р. М.** Лексика старославянского языка. – Москва: Издательство „Наука“. – 335 с.

б) радови објављени у периодици

- Аверина 1991: **Аверина, С. А.** Сложные слова в языке XII в. – In: Древнерусский язык домонгольской поры. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, С. 155–163.
- Грицкат 1984–85: **Грицкат, Ирена**. О дихотомии књижевног израза. – *Cyrillomethodianum* VIII–IX. С. 17–27.
- Грковић-Мејдор 1999: **Грковић-Мејдор, Јасмина**. О приступу испитивању сложеница у српскословенском језику (на грађи рукописа рр I 28). – In: Бирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске. Акатисти, стихологије, богородичници; књ. VII. Нови Сад. С. 178–188.
- Грковић-Мејдор 2007а: **Грковић-Мејдор, Јасмина**. Језик српске средњовековне писмености: достигнућа и задаци. – In: Шездесет година института за српски језик САНУ, зборник радова I. Београд. С. 250–266.
- Львов 1976: **Львов, А. С.** Праславянский слой старославянской лексики. – In: Вопросы языкознания, Москва. С. 71–85.

- Сперанский 1960: **Сперанский, М. Н.** Из наблюдений над сложными словами (composita) в стиле литературной русской школы xv–xvi. – In: Из истории русско-славянских литературных связей. С. 160–197.
- Цейтлин 1973: **Цейтлин, Р. М.** Характеристика лексических и словообразовательных средств старославянского языка (их семантика и стилистические функции). – In: Славянское языкознание: Международный съезд славистов, доклады советской делегации, Москва. С. 414–434.